

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бахтин М.М.* Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М.М. Бахтин. – М. : Художественная литература, 1990. – 543 с.; 2. *Сиваченко Г.М.* Про «празьку іронію» та празьких іроніків / Галина Сиваченко // Слово і час. – 2003. – №7. – С. 35-43.; 3. *Тлостанова М.В.* Гротеск в літературах Запада XX века / М.В. Тлостанова // Художественные ориентиры зарубежной литературы XX века. – М. : ИМЛИ РАН, 2002. – С. 408-439.; 4. *Федець Ю.І.* Проза Богуміла Грабала в контексті «празької іронії» : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.03 «Література слов'янських народів» / Ю.І.Федець. – К., 2005. – 16 с.; 5. *Шаблоўская І.В.* Паэтыка чеськага рамана XX стагоддзя / І.В. Шаблоўская. – Мінск : Белдзяржуніверсітэт, 1995. – 62 с.; 6. *Drozda M. Hrabalův mýtus a děj (nad Anglickým králem) / Miroslav Drozda // Hrabaliana. Sborník prací k 75. narozeninám Bohumila Hrabala.* – Praha : Pražská imaginace, 1990. – S. 89-94.; 7. *Hrabal B. Ze zápisniku zapisovatele / Bohumil Hrabal // Sebrané spisy Bohumila Hrabala.* – Sv.18. – Praha : Pražská imaginace, 1996.– 400 s.; 8. *Hrabal B. Obsluhoval jsem anglického krále [román] / Bohumil Hrabal.* – Praha : Mladá fronta, 2002. – 240 s.; 9. *Jankovič M. Kapitoly z poetiky Bohumila Hrabala.* – Praha : Torst, 1996. – 205 s.; 10. *Machala L. Hrabalova tvorba zpod normalizační kruchty / Lubomír Machala // Život je jinde...? Česká literatura, kultura a společnost v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století.* – Praha : ÚČL AV ČR, 2002. – S. 107-115.; 11. *Pytlík R. Bohumil Hrabal / Radko Pytlík.* – Praha : Československý spisovatel, 1990. – 286 s.; 12. *Štěpán L. Text v postmodernistické situaci (na příkladech vyprávěčských žánrů B.Hrabala, D.Tatarky a V.Někrasova) / Ludvík Štěpán // Pocta Evě Mrchačové [sbírka referátů].* – Ostrava : FF Ostravské univerzity, 2006. – S. 357-366.

Погребняк О.А. (Київ, Україна)

Топос Галичини у романі “Пригоди бравого вояки Швейка” Ярослава Гашека

Стаття присвячена одній з ключових тем у літературах слов'янських народів про Першу світову війну – трагедії української Галичини. Зроблено спробу визначити функціональні особливості художніх образів українців, їх модальність, а також місце топосу Галичини у хронотопній структурі славетного роману Ярослава Гашека та його роль у розкритті центральної ідеї твору.

Ключові слова: *Перша світова війна, образ Швейка, топос Галичини, Україна, імагологічні образи, іронія, абсурд.*

Статья посвящена одной из центральных тем в литературах славянских народов о Первой мировой войне – трагедии украинской Галиции. Сделана попытка определить функциональные особенности художественных образов украинцев, их модальность, а также место топоса Галиции в хронотопной

структуре известного романа Ярослава Гашека и его роль в раскрытии центральной идеи произведения.

Ключевые слова: *Первая мировая война, образ Швейка, топос Галиции, Украина, имагологические образы, ирония, абсурд.*

The article is dedicated to one of the key themes in the literature of the Slavic people of the First World War - the tragedy of Ukrainian Galicia. An attempt to define the functional properties of the images Ukrainian, their modality and place in Galicia topos structure chronotypical famous novel by Jaroslav Hasek and his role in uncovering the central idea of the novel.

Key words: *World War, image Schweik, topos Galicia, Ukraine, imagologic images, irony, absurdity.*

Всесвітньовідомий сатиричний роман-епопея Ярослава Гашека (1883-1923) “Пригоди бравого вояки Швейка” – найпопулярніший твір чеської літератури ХХ століття про Першу світову війну та один з багатьох, у якому звучить українська тема. Численні літературознавчі дослідження творчості Гашека засвідчили домінування у ній автобіографічного модусу, адже особисте життя автора, як і бойовий шлях його головного героя, були безпосередньо пов’язані з Україною.

В українській богемістичній традиції гашекознавства виділяються роботи М.І. Зарицького, Г.М. Сиваченко, Ю.Л. Булаховської, А.Р. Волкова, В.І. Шевчука, та багатьох інших учених. Сиваченко розглядає творчість Гашека у контексті специфічного чеського літературного феномену «празької іронії» як особливого типу виражальної сфери [10, 14]. Ю.Л. Булаховська говорить про фольклористичність сатири Гашека, її наближення до французької моделі на прикладі творчості Франсуа Рабле [2]. Дослідник А.Р. Волков аналізує твір Гашека, порівнюючи його з іншими антивоєнними романами, зокрема, з творами Е. М. Ремарка. На думку Анатолія Романовича, Гашек, на відміну від Ремарка, не намагався зобразити усі жахіття війни, натомість прагнув показати типовий образ простої людини, яка поза власною волею стала солдатом імперіалістичної армії; учений підкреслює життєствердність сатиричної манери письменника, пише про багатогранність образу Швейка та класичність цього роману [3]. У ґрунтовній праці В.І. Шевчука [12] докладно описано біографічні події з життя чеського бунтівника Гашека та зроблено аналіз не лише його роману «Пригоди бравого вояки Швейка», а й оповідань та віршів письменника. Український поет та перекладач Роман Лубківський у праці «Тріумфальний анабазис бравого вояки Швейка в незалежній Україні» наголошує на парадоксальності життя письменника Гашека та

парадоксальності образу його славетного героя, світовому значенні роману, його позачасовій актуальності [8]. Імагологічний дискурс твору спробував проаналізувати І. Мельниченко [9]. Увага ученого здебільшого зосереджується на аналізі національної політики Габсбурзької монархії, підлеглому становищі чеського етносу, зверхньому ставленні до нього австрійських німців та мадяр, як представників титульних націй. Автор ілюструє та пояснює продуктивність бінарної дихотомії Свій-Чужий у романі на прикладі імагологічних опозицій німець-чех, чех-мадяр. Таким чином, образи українців та пов'язані з Україною топоси у романі «Пригоди...» досі залишалися поза увагою вітчизняних науковців. Мета статті – спробувати, бодай частково, розглянути цю проблему.

Поява роману супроводжувалась бурхливою полемікою в тогочасній пресі та численними скандалами у суспільстві. Центральна постать твору, солдат Йозеф Швейк, став джерелом суперечок про автообраз чеха у чеській літературі, чеський національний характер та національну ідентичність [13, 566]. Негативну реакцію викликали притаманні Швейкові хитрість, прагматизм, демонстративна простакуватість, грубуватість, вульгарність, навіть примітивність у контексті загальної характеристики образу типового чеха, з яким ідентифікували головного героя. Йшлося про тип ментальності, якому бракує прагнення до вищих ідеалів, етичного підґрунтя, саме це стало предметом гострої критики сучасників. “Мінус-культурне” естетичне походження і майже непристойне поведіння більшості героїв роману шокувало читачів, сприймалося як розхитування й заперечення високої сутності класичного мистецького канону. Така художня стратегія мала свої історичні передумови, ідеологічні причини і зрештою виправдала себе, оскільки стала потужним інструментом для досягнення авторського задуму. Роман безжалюбно руйнує тогочасні ідеологічні міфи, демаскує офіційну державну політику, армію, королівський пануючий рід, церкву та релігію. Однак, гостро висловлюючись проти безглуздя війни та проти світу, який її породив, нігілістично підриваючи основи державного ладу, автор не пропонує натомість інших ідеалів, образів ліпшого світоустрою. Цим його позиція відрізнялася від настанов письменників-соціалістів, націоналістів, комуністів чи католиків. Дійсність Гашек приймає такою, якою вона є, без порожніх ілюзій та хибних ідеалів, сенс життя убачає лише в задоволенні щоденних «матеріально-тілесних» [1, 310] потреб. У цьому відкиданні вищого порядку, на який століттями спиралася європейська культура, у ігровій іронічності Гашек наближається до естетики дадаїзму [13, 564].

Новаторською вважається також Гашеківська концепція героїчного, у якій прийоми *ad absurdum*, пародія, гротеск, сатира походять не лише з власного досвіду автора періоду Першої світової війни та революції, а тісно пов'язані з його особистістю, бунтівним характером, унікальним психотипом з властивою йому недовірою до будь-яких загально визнаних цінностей та абсолютною внутрішньою розкутістю. Голос оповідача у романі часом важко відділити від голосу персонажа. До абсурду доводить автор готовність Швейка виконувати будь-які накази вищого командування, його законслухняність. Абсурд породжується навіть самим фактом необхідності чеських солдат воювати та вмирати за свого справжнього головного ворога – Австро-Угорську імперію. Утіленням найбільшого абсурду зрештою постає сама війна, яка калічить долі народів, руйнує звичний для людини світопорядок, порушує його підвалини та закони життя.

Для військовозобов'язаного Ярослава Гашека Перша світова війна розпочалась у 1915 році у Чеських Будейовіцах, у складі 91 піхотного полку. Тут письменник зустрівся з прототипами героїв свого майбутнього роману. У вересні 1915 року у селі Хорупани (сьогодні Рівненська область, Млинівський район) Гашек разом з Франтішком Страшліпкою добровільно здався у полон російської армії, потім опинився у Києві, у дарницькому пересильному пункті. Згодом письменник брав участь у діяльності "Спілки чехословацьких товариств у Росії", побував в Острозі, поблизу Зборова. Протягом 1917-1918 років Гашек тісно співпрацював з редакцією київського видавництва «Чехослован» на Володимирській вулиці, 30. У цьому ж видавництві у 1917 році було надруковано рукопис повісті "Бравий солдат Швейк у полоні" [8]. Переосмислені факти власної біографії, спостереження та узагальнення лягли в основу твору. Особисті враження Гашека військових часів, полон, події на галицькому фронті, київський період життя письменника, революційна діяльність у Сибіру сформували авторську модель світобачення та "українобачення". Образ України пунктирно розвивається у незлічених деталях, яскравих сценках третьої та четвертої частини роману, поступово набуваючи усе більшого драматизму, досить неочікуваного у цьому сатиричному творі.

Українська Галичина часів Першої світової війни, через яку кілька разів переходила лінія фронту, фактично формує хронотоп певної частини твору, визначає його хронологічні та географічні параметри. По дорозі на фронт бравий вояк Швейк побував у Львові і саме на території сучасної Львівщини відбувалися останні його пригоди. Військовий

маршрут відтворюють точні топонімічні назви: Санок (тогочасна угорська назва міста Ужгород), Броди, Самбір, Львів, Судова Вишня, Сокаль, Козлів, Хирів, станція Золтанець (тепер Жовтанці), Карпати, Бескиди тощо. Топос Галичини актуалізується у романі передусім локально та предметно, оскільки безпосередньо вказує на місце дії, фіксує наративну інстанцію [7, 284]. Але не тільки. У цих частинах роману просторовий складник хронотопу несе подвійне смислове навантаження, розвивається у площині основної теми – демонстрації антигуманної сутності війни, отже набуває ознак ментального пейзажу, анізотропного середовища (за термінологією Д. Замятіна) [6, 83], прийому характеризування. Образ Галичини реалізується на рівні функціонального модусу, що маркує естетичну та етичну позицію автора.

Старий сапер Водічка, проводжаючи полк на Східний фронт, намагається підбадьорити своїх товаришів: *«Там же так гарно і надзвичайно цікаво. У далекій чужині будете почувати себе, як у своїй хаті, як на братній землі, а може, навіть і як у милій вітчизні. З піднесеними почуттями відправляйтеся в дорогу до країн, про які ще старий Гумбольдт говорив: «У цілому світі я не бачив нічого величнішого за ту ідіотську Галичину»* [4, 331]. Поєднання високого та низького стилю в характеристиці одного суб'єкту нарації, одночасне вживання прикметників з підкреслено- позитивним та пейоративним емотивно-оцінним значенням продукує гумористичний компонент. Це удавано-радісне, патетично-іронічне висловлювання формує певне уявлення про далекий край, певний горизонт очікування, певні сподівання реципієнтів, що різко контрастують з жорстокою дійсністю, яка постала перед їхніми очима у наступних частинах твору. *«Спустошена Галичина»* [4, 524] лежить у руїнах, населення доведене до краю голодом, моровицями, страшними злиднями. Змальовуючи понівечені містечка і села України, її простих людей, що постраждали від агресивної геополітики великих чужих імперій, Ярослав Гашек тим самим проповідує філософію життя, свободи, милосердя як універсальних категорій добра. Авторська позиція у тексті дуже активна. Відверто оцінюючи події та явища, наратор застосовує безліч прийомів, що викликають цілу палітру зворотних почуттів у читача. Фокус зображення зміщено на задній план, фонову картину, яка komponується з вражаючих автентичних деталей. З фактографічною точністю Гашек фіксує об'єкти, які документально свідчать про військові злочини, злочини проти людяності. Це і стара сосна *«біля колишнього вокзалу, від якого залишилася тільки купка руїн, застрягла невибухла*

граната. Всюди валялися осколки гранат, а десь поблизу, очевидно, були солдатські могили, бо страшенно відгонило трупним смородом»; і продірявлені кулями «як решето» «напівзруйнована водонапірна вежа, дерев'яна будка залізничного сторожа і взагалі все, що мало якісь стіни» [4, 494]; і криниця «в Туровій-Вольській, до якої через холеру солдати мусили сипати цитринову кислоту, коли взводами брали воду» [4, 520]. Нищівний сарказм «практичного» Швейка підсилює шокуючий ефект від апокаліптичної візії: «Тут по війні будуть дуже добрі врожаї, – за хвилину докинув Швейк. – Не треба буде купувати кістяну муку. Це для селян дуже вигідно, коли на їхньому полі згниє цілий полк» [4, 546]. Розпач риданоючої родини русина, «в якого рекуїзували цих свиней... його останнє добро» [4, 492], відчувається у доборі художніх засобів. Зворушлива сценка, де той «тицяв затиснені в кулаку гроші, які він дістав за свиней, капітанові Сагнерові, а селянка тримала капітана за другу руку і цілувала її з покорою, властивою для цієї країни» [4, 494], засвідчує співчуття і симпатію автора до миролюбного місцевого населення. Демонстрація кошмарних картин при зображенні галицьких сіл, «до краю висмоктаних війною» [4, 531], якими проходить полк Швейка, переконливо свідчить про невинуватість принесених жертв, закликає до здорового глузду. Ця частина нинішньої України, яка на початку війни була завойована російськими військами, не стала для Гашека черговою ареною бойових дій, землею чужинців, але опинилася у близькому колі спільних загальнолюдських цінностей. Горе українських селян так само зрозуміле йому, як і горе його співвітчизників.

Для аналізу топосу України та імагологічних образів українців важливе значення також має їх місце і функція у цілісній композиційній та образній структурі роману. Ці образи набувають протилежної модальності з огляду на зміну наративної перспективи, героя, про якого йдеться, або якому належить висловлювання.

Усі дійові особи виразно поділяються на дві контраверсійні групи, між ними міститься центральна фігура – типова «маленька людина» і майже типовий чех Йозеф Швейк. Роман не має єдиної дійової лінії, фабула komponується за рахунок вільного поєднання сюжетних фрагментів, діалогів та швейківських монологів, так званої «швейковини». На думку деяких дослідників [13, 566], саме Гашеків твір уводить в чеську літературу традицію «господської історійки», чи «господської балаканини» – чоловічої балачки в корчмі (hospoda – чеськ. корчма) у колі слухачів, пізніше підхоплену, зокрема, Богумілом Грабалом. Образ Швейка є

стилізованим продовженням світових синкретичних образів метикуватих простачків з народу, таких як літературні герої: Ходжа Насреддин, Тіль Уленшпігель, Санчо Панса, або фольклорні типажі: чеський Гонза, український Іванко-дурник [10; 11]. Наївний, але дотепний та кмітливий, він завжди зберігає спокій, навіть у моменти найбільшої загрози життю, під маскою блязня ховається справжня народна мудрість. Герой утілює жвавність, плебейський грубуватий гумор та творче ігрове начало (нескінченні комічні історії Швейка).

Саме Швейк є об'єднавчим модулем, що структурує поодинокі епізоди твору в єдину композицію та умовно поділяє героїв на дві групи [14, 52]. Своїми "прихованими" натяками, удаваним блязнюванням, безкінечними історіями він висвітлює абсурдність конкретної ситуації, демаскує і висміює одних героїв, у той же час підтримує і вселяє оптимізм у інших. Ефект створюється і підкреслюється за допомогою різних художніх засобів, що використовуються автором при моделюванні цих груп образів. До однієї групи належать його друзі а також усі звичайні "маленькі" люди. Це носії позитивного начала, що стали жертвами системи і війни. Ненаситний Балоун, наприклад, – раблезіанський тип героя, страждання якого, мрії про їжу зображені перебільшено, але це перебільшення має позитивний, життєстверджуючий характер. До нього і таких як він автор та його головний герой ставляться з розумінням, співчуттям, навіть коли іронізують. З точки зору автора, Швейка та його приятелів місцеве населення Галичини – це прості люди, які так само як і вони страждають від голоду та злигоднів, так само невинні, прагнуть миру, заслуговують добра. Чеські солдати на цій війні постають зневаженими і приниженими так само, як і їх ситуативні супротивники: росіяни, українці чи поляки. Інша ж група включає Австро-Угорські офіційні кола, усіх тих, хто уособлює державу і є джерелом військової агресії. Письменник застосовує щодо них докорінно іншу художню стратегію, відкрито звинувачує австрійських німців та угорців у ненависті та презирстві до прав інших народів, викриває їхню пихатість, жадобу до мародерських пограбувань, патологічну схильність до жорстокості й насильства. Полковник Краус, наприклад, *«просто скаженів»*, читаючи у газетах про полонених сербів: *«Навіщо сюди возити полонених? ... Їх треба всіх постріляти. Без милосердя! Треба танцювати поміж трупами! Все цивільне населення в Сербії спалити до ноги! Дітей поколотити батнетами!»* [4, 184]. У Галичині чеські *«солдати ... мали змогу на власні очі переконатися, як уряд після відступу росіян поведився з місцевим населенням, близьким мовою і*

релігією до росіян. На пероні стояла група арештованих русинів, оточена угорськими жандармами. Там було кілька попів, учителів і селян з різних околиць. Руки їм скрутили мотузом і парами прив'язали одне до одного. У більшості були розбиті носи, а голови в тулях. Це їх так розмалювали жандарми під час арешту» [4, 474]. Персонажі цієї групи вороже та байдуже налаштовані до потреб пересічної людини та її долі загалом, до якої б нації вона не належала. З точки зору представників держави, вищих військових чинів, українці – Чужі, це вороги Австро-Угорської імперії та її армії, які не мають права на людське ставлення і можуть бути знищені в її інтересах: «У Східній Галичині... не раз траплялося, що якийсь капрал... наказував повісити дванадцятирічного хлопчика, коли той у залишеному пограбованому селі, в зруйнованій хатині варив картопляне лушпиння і це здалося капралові підозрілим» [4, 558]. «Поручик Дуб розбазікався про надзвичайне враження, яке на нього справила ця зруйнована війною країна. Це, мовляв, свідчить про силу залізного кулака нашої армії» [4, 495]. Цей “хоробрий” та вірний монархії військовий «читав у газетах про карпатські бої і боротьбу за карпатські перевали» [4, 495]. Саме проти таких “героїв” спрямована гостра сатира і їдкий сарказм письменника, деякі з цієї групи образів змальовані гротексно, карикатурно: поручик Дуб, фельдкурат Отто Кац, полковник Фрідріх Краус фон Ціллергут, генерал-майор фон Шварцбург та інші.

Для виразного зміщення акцентів у гашеківській інтерпретації розстановки сил, баченні ворога-Чужого, самого явища війни максимально ефективно працює прийом *ad absurdum*. Адже кожна війна – це саме та фактична історична ситуація, коли напруга в бінарній дихотомії Свій-Чужий досягає кульмінації, одна її частина зі зброєю в руках протистоїть іншій. Натомість у фіктивному хронотопі роману ревний та запопадливий солдат Швейк, який зі шкіри пнеться, щоб виконати усі накази своїх командирів, замість бути безжальним до свого противника, широко співчуває йому. І сам Швейк, і близьке коло його приятелів, і мешканці західноукраїнських земель насправді опиняються по один бік «барикад». Лотманівська межа, яка структурує художній простір тексту, уявний кордон, що відділяє Своїх від Чужих, пролягає не між ними, а між «маленькими» людьми, українцями, росіянами, чехами, сербами, що мимохіть стали жертвами безглуздої бійні, з одного боку, і між тими, хто уособлює владу та державу – з іншого. Сарказм Гашека не стосується місцевого населення, він спрямований лише проти антигуманної сутності цієї війни і тих, хто її розв'язав. Це та зброя, яка демаскує героїв, котрі

належать до “ворожого табору”. Спільні вороги – австрійська монархія та безжална війна – об'єднують, а не розділяють у романі чехів і українців, усіх “маленьких” підданих воюючих між собою великих імперій. Крім того, для тих героїв Гашека, які належать до кола Швейкових приятелів, українська Галичина є далеко не Чужою ще й тому, що як частина єдиного великого слов'янського світу перебуває у політично, генетично та ментально близькому просторі. У романі виразно звучить мотив упізнавання «свого» в «чужому», нерідко переростаючи у ширший мотив визнання «Іншого» як рівного собі, частини себе, що сприяє увиразненню власної ідентичності [5, 481]. Чехи щиро сподівалися на підтримку могутньої Російської імперії у боротьбі за власну незалежність та державність. Чеські солдати під час бойових дій масово переходили лінію фронту, здавались у полон російської армії, фактично опинялися з протилежного боку опозиції австрійці-росіяни. Царський уряд використав проросійські симпатії та національно-визвольні рухи у Габсбурзькій монархії для створення національного Чехословацького легіону, і Ярослав Гашек, як відомо, особисто пройшов цей шлях [8; 10].

Проживши два з половиною роки на землі України, вимушено воюючи, як і багато українців Галичини, зі зброєю в руках у австрійській та російській армії по обидва боки лінії фронту, активно працюючи у київському журналі “Чехослован”, Гашек накопичив величезний практичний досвід, усвідомив історичні передумови та характер суспільних процесів, складних національних взаємин у Галичині часів Першої світової війни. Автору вдалося з точністю відтворити унікальну імагологічну ситуацію зіткнення на одній території представників різних воюючих народів та їх інтересів, а також проблему місцевих міжетнічних стосунків. Кількома штрихами Гашек з безпомилковим політичним та естетичним чуттям розкриває суть тутешніх міжнаціональних проблем, прихованих конфліктів. Про сільського греко-католицького священика, наприклад, автор говорить: *«Це був високий, сухорлявий літній чоловік у виляялій і засмальцьованій сутані. Він зі скнарості майже нічого не їв. Батько виховував його у страшній ненависті до росіян, однак цю ненависть немов корова язиком злизала після відступу росіян, коли в село прийшли австрійські війська. Вони пожерли всіх його гусей і курей, яких росіяни не чіпали, хоч у нього і мешкало кілька зарослих забайкальських козаків»* [4, 532]. Національність цього священика не зазначена, однак український читач легко здогадається, що мова йде саме про українця. Щодо опозиції українці-росіяни показовим є також епізод у селі Лісковець. Місцевий

сільський староста, до якого австрійські військові постукали у хату, щоб розквартируватися, пропонує їм пошукати кращих умов у сусідньому селі: «*А в Лісковці що? Злидні, парші та воші. Він сам колись мав п'ять корів, але москалі всіх забрали*» [4, 529]. У сусідній хаті «*чи то по-польськи, чи то по-українськи верескливий жіночий голос повідомив, що чоловік на війні, діти хворі на віспу... москалі все забрали*» [4, 528]. Про українсько-польську розстановку політичних сил, наприклад, сказано: «*Там була тільки одна пристойна будова – сільська школа. Її в цьому чисто українському краю побудували галицькі крайові власті для прискорення колонізації населення*» [4, 594]. Одним реченням письменник окреслює тутешню політичну ситуацію, демонструє повне ігнорування усіма без винятку владними структурами українських національних інтересів.

Очевидно, що Гашек глибоко співчуває народу, який населяє цю землю, помічає близькість долі українців та чехів. Корінне населення західної України було об'єктом та заручником репресивної антиукраїнської політики Російської імперії, тоді як чехи страждали від політичних утисків з боку Австро-Угорської імперії. Державна безсуб'єктність цих двох слов'янських народів, підпорядкованість імперським асиміляторським чинникам зумовили «особливий драматизм національного самоозначення та орієнтації в загрозованих ситуаціях війни» [5, 481]. Реалістичність зображення правдивого становища, в якому опинилися звичайні українці, абсолютизація автентичних деталей, задокументованих особистими спостереженнями та власним життєвим досвідом, не залишає місця навіть для легкої іронії: «*По деяких хатах жило по вісім родин. Грабіжницька війна, одна з фаз якої прошуміла над ними, як дикі хвилі повені, штовхнула їх у безпросвітні злидні*» [4, 532].

Таким чином, автору вдалося створити дуже людяний та надзвичайно драматичний образ України у “найсмійнішому” у світовій літературі романі про Першу світову війну. За словами О.І. Дзюби-Погребняк, «в усій світовій літературі про Першу світову війну не написано стільки й такого пекучого про страждання якогось етносу, як про селян Галичини» [5, 483]. На нашу думку, саме при моделюванні образу охопленої війною Галичини найповніше реалізується центральна ідея твору, викривальний антимілітарний та антитоталітарний пафос Гашека досягає своєї кульмінації. Українці часів Першої світової війни, як і чехи, постають у романі невинними безправними жертвами немилосердної кривавої бійні та бездушної державної машини, яка її розв'язала. На прикладі долі українців Галичини автор дуже серйозно і недвозначно висвітлює сутність найабсурднішого явища в історії людства – війни та її катастрофічних

наслідків. Репрезентативні художні образи України та українців Я. Гашека, бездоганні з етичного боку, є носіями частково іронічного та драматичного модусу. У цих образах – звучання багатовимірною світу, у якому Інший беззаперечно має право на власний голос, співчуття та порозуміння. Універсальні ідеї рівності та вселюдського братерства, плюралізму особистості, глибокої поваги до культурних, національних, етноментальних відмінностей кожної людини, засвідчують фундаментальні антиколоніальні гуманістичні позиції чеського письменника, звучать пророчим заклик-попередженням, надзвичайно актуальною тенденцією перед сучасними загрозами нових світових війн.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.** *Бахтин М.М.* Літературно-критическіе статьи / М.М. Бахтин ; [сост. С. Бочаров и В. Кожин]. – М. : Худож. лит., 1986. – 543 с.;
- 2.** *Булаховська Ю.Л.* Із спостережень над стилем прозової сатири Ярослава Гашека та Карела Чапека / Булаховська Ю.Л. // Вісник Львівського університету. – Серія філол., 2009. – Вип. 48. – С. 380–382;
- 3.** *Волков А.Р.* Ярослав Гашек (1883-1923) [учебное пособие по славянской литературе] / А.Р. Волков. – Черновцы : Черновицкий государственный университет, 1957. – С. 25;
- 4.** *Гашек Я.* Пригоди бравого вояки Швейка: [роман] // Ярослав Гашек ; [перекл. з чеськ. С. Масляка]. – К. : «Радянський письменник», 1958. – 625 с.;
- 5.** *Дзюба-Погребняк О.* Перша світова війна в літературах південних слов'ян : [монографія] / О.І. Дзюба-Погребняк. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА. – 2014. – 496 с. (Сер. «БІБЛІОТЕКА СПРОТИВУ, БІБЛІОТЕКА НАДІЇ»);
- 6.** *Замятин Д.* Імперія пространства. Географіческіе образы в романе А. Платонова «Чевенгур» // Вопросы философии. – 1999. – №10;
- 7.** Літературознавча енциклопедія : Удвох томах. / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – Т. 2 – 624 с. (Енциклопедія ерудита);
- 8.** *Лубківський Р.* Триумфальний анабазис бравого вояка Швейка в незалежній Україні / Лубківський Р.М. // Вісник Львівського університету. – Серія філол. – 2009. – Вип. 48. – С. 383–391;
- 9.** *Мельниченко І.* Імагологічний аспект множинності людської ідентичності з погляду Гашека-Швейка / І.В. Мельниченко // Літературна компаративістика. – 2011. – Вип. 4, Ч. II. – С. 125-139;
- 10.** *Сиваченко Г.* Великий чеський містифікатор, або Гримаси празької іронії // Гашек Я. Пригоди бравого вояка Швейка : [роман] / Гашек Я. ; [передм. Г.М. Сиваченко]. – Харків: Фоліо, – 2006. – С. 14;
- 11.** *Сиваченко Г.* Про "празьку іронію" та празьких іроніків / Г.М. Сиваченко // Слово і час : Науковий журнал. – 2003. – N 07. – С.35-43;
- 12.** *Шевчук В.І.* Ярослав Гашек [Текст]: життя і творчість / В. І. Шевчук ; [відп. ред. : Г.Д. Вервес] ; АН Української РСР, Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка. – К. : Наукова думка, 1965. – 235 с.;
- 13.** *Lehár J. a kol.* Česká literatura od počátků k dnešku / Jan Lehár, Alexandr Stich, Jaroslava Janáčková, Jiří Holý. – Praha : Lidové noviny, 2006. – 1078 s.;
- 14.** *Balajka V. a kol.* Přehledné dějiny literatury II / Bohuslav Balajka, Ladislav Soldán, Emil Charous. – Praha : Fortuna, 2005. – 199 s.